

Young consumer's credit related lifestyles and payment problems

Den danske del af projektet

Jesper Olesen

CFK-RAPPORT

2004:01

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

CFK
Centrum för konsumentvetenskap
Center for Consumer Science

Rapport fra den danske projektet "Young Consumer's credit related lifestyles and payment problems"

Om projektet

Denne rapport har til formål at give en kort beskrivelse af det arbejde CFK har bidraget med til det Nordiske projekt med titlen "Young Consumer's credit related lifestyles and payment problems".

Det nordiske projekt

Det samlede projekt er blevet initieret af National Consumer Research Centre i Finland. Det overordnede formål er at undersøge forholdet mellem unges kredit relaterede livsstil og deres betalingsproblemer med fokus på ansvarsfordelingen mellem samfundets forskellige aktører i forhold til udviklingen og forebyggelsen af betalingsproblemer i de nordiske lande. Der vil være et særligt fokus på unges forbrug af mobiltelefoner og Internettet herunder de forskellige services, der er blevet gjort elektronisk tilgængelige.

Projektet tematiserer unges opfattelse af:

- Den rolle kreditbaserede varer og tjenester spiller i deres hverdagsliv.
- Årsagerne til betalingsproblemer og strategier til at håndtere disse problemer
- Ansvarsfordelingen mellem de forskellige samfundsmæssige aktører og dem selv i udviklingen og forebyggelsen af betalingsproblemer.

Projektet har en tredelt målsætning. For det første at opbygge en fælles nordisk viden om unges kredit relaterede livsstile og betalingsproblemer i udviklingen af de nordiske informations- og kredit samfund. Denne del skal indfries gennem undersøgende og sammenlignende studier i de nordiske lande. For det andet at bidrage til ph.d.-uddannelsen og bidrage til at udvikle området metodisk og teoretisk. I den finske del af projektet indgår et ph.d.-projekt. For det tredje at opbygge og styrke netværket mellem nordiske forbrugerforskningsmiljøer.

CFK's andel i projektet

Projektet omfattede i udgangspunktet tre nordiske lande. Det var foruden Finland, Norge og Sverige. Centrum for Konsumentvetenskap blev i 2002 bedt om at stå for den svenske del af projektet, mens SIFO blev bedt om at varetage den Norske del. De deltagende partners opgave var at indsamle et kvalitativt interviewmateriale blandt gældsramte unge i de respektive lande. De informanter der skulle rekrutteres skulle være mellem 18 og 25 år. Der skulle både rekrutteres kvinder og mænd. De skulle have forbrugslån og/eller studielån. De kunne både bo hjemme og i uafhængige husholdninger. Der skulle rekrutteres henholdsvis 25 informanter i Finland og 12 informanter i hvert af de deltagende lande. Interviewene skulle gennemføres ud fra en fælles interviewguide som skulle udarbejdes af NCRC i Finland.

Koordineringsmøde i Finland

De deltagende partnere blev i januar 2002 inviteret til et møde i Helsinki for at diskutere interviewguide og en fælles strategi for rekruttering af informanter og fastsætte en deadline for aflevering af de færdige interviews. Forud for mødet havde NCRC lavet et udkast til interviewguide, som dannede udgangspunkt for diskussionen.

Mødet koncentrerede sig om to temaer. Det ene handlede om fokus i interviewguiden. Her blev det præciseret at spørgsmålet om ansvarlighed skulle have en helt central placering i interviewene og i projektet som sådan. Det andet handlede om rekruttering af informanter. Der var udbredt enighed om at det kunne være forbundet med vanskeligheder at rekruttere informanter til interview om gæld, fordi det ofte opleves som skamfuldt og betragtes som et personligt nederlag. NCRC har været bevidst om dette problem fra starten, hvorfor det også er understreget i projektbeskrivelsen, at rekruttering vil foregå ved det man kalder 'convenience sample'. Det betyder i praksis, at der lægges op til at anvende flere forskellige rekrutteringsstrategier.

CFK spurgte om det var muligt at henlægge deres del af undersøgelsen til Danmark i stedet for Sverige eftersom de havde en dansk projektmedarbejder. Dette forslag blev imødekommet såfremt interviewudskrifter forelå på engelsk eller svensk.

På baggrund af dette møde udarbejdede NCRC en revideret interviewguide med de overordnede temaer, der skulle afdækkes i interviewet. Det var herefter frit for de enkelte partnere at formulere de konkrete spørgsmål og lave det endelige design. Se bilag: Spørgeramme.

Rekruttering af informanter i Danmark

I flere af de nordiske lande findes der et gældsaneringskontor, der hjælper såvel unge som andre aldersgrupper med at finde en løsning på deres betalingsproblemer. I Danmark findes der ikke nogen offentlig instans af den type. Der findes imidlertid nogle enkelte private virksomheder, der har specialiseret sig i at arrangere frivillig akkord mellem kreditor og skyldner. Et af disse firmaer (Økonomiguiden) var villig til at hjælpe mig med at komme i kontakt med nogle af deres tidligere klienter. Firmaet sendte et informationsbrev skrevet af mig ud til 31 tidligere klienter indenfor målgruppen (mellem 18 og 29 år). Denne strategi gav desværre ikke noget resultat. Jeg tog kontakt til Forbrugerinformation, hvilket er en organisation, der tester forskellige typer af produkter og informerer offentligheden om forbrugerrelaterede emner. Organisationen er offentlig og kan på nogle områder sammenlignes med SIFO i Norge og NCRC i Finland bortset fra at Forbrugerinformation ikke selv udfører forskning. Forbrugerinformation har en velfungerende hjemmeside, der besøges af mange forbrugere dagligt. De tilbød at placere en annonce for vores projekt på deres hjemmeside. Annoncen blev flot eksponeret på forsiden af hjemmesiden i en uge. På baggrund af denne indsats modtog jeg en henvendelse fra én potentiel informant. Han sendte mig en e-mail, hvor han udtrykte sin interesse for at deltage. Jeg forsøgte at komme i forbindelse med ham et par gange for at arrangere et interview. Da han endelig svarede viste det sig at han var blevet far i mellemtiden. Han kunne derfor ikke længere afse tid til et interview.

Den mest oplagte måde at rekruttere informanter til projektet synes umiddelbart at være via det offentlige system i København. Der findes to mulige indgange til at nå den aktuelle målgruppe. Man kan enten henvende sig til ungerådgivningen i de forskellige bydele i København eller man kan henvende sig de sociale service-teams, som foretager general sagsbehandling for borgerne. Målgruppen for nærværende projekt falder udenfor det kommunale systems definition af ungdom. Københavns kommune er inddelt i ni sociale service-teams og ni ungerådgivninger. Jeg har været i kontakt med alle 18 kommunale kontorer. De sociale service-teams var ikke indstillet på at formidle nogle af deres gældsramte klienter til projektet. De synes det var vanskeligt at henvende sig til klienterne som gældsramte subjekter. Flere af ungerådgivningerne var bekendte med gældsproblematikken. En rådgiver fortalte fx at de unge kunne komme i betalingsproblemer pga bøder for at køre uden billet i toget. Mellem fem og ti bøder af 500 kroner kunne beløbe sig til et niveau, som de unge ikke var i stand til at betale.

En af de ansatte i Forbrugerinformation foreslog at jeg søgte informanter ved at sætte opslag op i supermarkeder, kollegier og uddannelsessteder. Det er ikke en fremgangsmåde man kan forvente vil give resultat, når man tager emnets følsomhed

i betragtning. Men eftersom det var vanskeligt at rekruttere informanter i det hele taget, ville jeg ikke lade nogen mulighed være uprøvet. Der har været sat opslag op på følgende uddannelsesinstitutioner:

- Københavns Universitet (Humanistisk fakultet)
- Landbohøjskolen
- Farmaceuthøjskolen
- Fysioterapiskolen
- Københavns Universitet (Medicin)
- Copenhagen Business School
- Et par udvalgte bFinnlioteker
- Adskillige kollegier i København og omegn.

Der kom som ventet ikke noget ud af denne indsats. Det stod stadig mere klart, at det var afgørende at etablere personlig kontakt med potentielle informanter for at opnå et samtykke til at deltage. En af de informanter, som valgte at deltage, fortalte, at han kun havde accepteret at lade sig interviewe, fordi en fælles bekendt havde sagt god for mig og forklaret ham at projektet tjente et godt formål. Gældsproblemer er tydeligvis ikke et tema folk bryder sig om at diskutere. Det er derfor nødvendigt at lægge en smule pres på potentielle informanter for at opnå tilsagn til interview. Det kan fx være ved at stå ansigt til ansigt med dem, når de skal beslutte sig for deltagelse. Opfordringer via opslag på offentlige steder er helt klart for lette at afvise. De informanter jeg har rekrutteret til projektet har således enten været kontaktet gennem mit personlige netværk eller de har accepteret at deltage ved personlig konfrontation.

Rekruttering baseret på personlig konfrontation blev udført på et kollegium i en forstad til København. Kollegiet blev valgt fordi det var muligt at få direkte adgang til beboerne i kollegiekøkkenerne. Det var ikke muligt på de kollegier, der ligger i København, fordi de var låst af for at beskytte beboernes privatliv. På det udvalgte kollegium var det derimod muligt at møde op om aftenen ved spisetid (mellem klokken 18 og 20). Det var det tidspunkt hvor der var flest beboere samlet i køkkenet. Jeg besøgte alle køkkener på kollegiet i løbet af to aftener. I alle køkkener gav de mig lov til at præsentere projektet. Denne fremgangsmåde frembragte tre informanter. De blev alle tre interviewet på et senere tidspunkt på deres eget værelse eller lejlighed. Ud over disse tre informanter lykkedes det at rekruttere to informanter gennem personligt netværk.

Det empiriske materiale

Det empiriske materiale er produceret gennem interviews af cirka en times varighed med hver enkelt informant. Interviewene har fundet sted hjemme hos den enkelte informant. Det er kun informanten og intervieweren, der har været til stede under interviewene. Interviewene er gennemført ud fra en spørgeramme med følgende overordnede temaer:

- Livet før gældsproblemerne
- Gældshistorien set fra informanternes side
- Kreditoplysninger
- Ansvarlighed: egen og andres
- Baggrundsoplysninger

Det har ikke ifølge opdraget fra NCRC været en del af CFK's opgave at analysere det empiriske materiale. Jeg vil alligevel gerne give et indtryk af, hvad materialet kan bruges til ved at tegne et portræt af hver af de fem informanter. Portrætterne kan give et første billede af baggrunden for at de unge opbygger gæld og eventuelt får betalingsproblemer. De viser, at de unge oplever gældssituationen på forskellig måde og at gælden tynger de unge på forskellige måder. Ansvarlighed spiller en stor rolle i de unges fremlæggelse af gældshistorien og interviewene viser, at ansvarlighed er et meget sammensat fænomen. Materialet giver mulighed for at tegne et nuanceret billede af økonomisk ansvarlighed. Materialet lægger op til en diskussion af unges muligheder for at handle ansvarligt og for at se nærmere på forholdet mellem kravet om personlig ansvarlighed og behovet for beskyttelse.

Portræt af Urban

Urban er 22 år. Han står i lære som elektriker. Han har stået i lære i halvandet år og mangler fortsat 2½ år for at blive udlært. Han bor alene i en andelslejlighed i København.

Økonomi

Urban får en lærlingeløn på 45 kr. i timen. Den stiger lidt i løbet af læretiden. Andelslejligheden har han givet 40 000 kr. for. Han betaler kun 800 kr. i husleje, fordi han vasker trapper.

Gælden

Urbans gæld består af et andelsboliglån på 40 000 kr. og et forbrugslån på 40 000 kr. Forbrugslånet har han grundlagt i en elektronikforretning, der hedder Electric City samtidig med at han købte et anlæg, et fjernsyn og en computer. Her optog han et lån på 25 000, som dækkede de indkøbte vare godt og vel. De penge der blev til overs klattede han væk, som han siger. Ud over dette lån har Urban en kassekredit på 10 000 kr. og et lille lån på cirka 1000 kr. et andet sted. Han er i gang med at undersøge om han kan få Vestjysk bank til at overtage den samlede gæld til en lavere rente. Urban var helt klar over, at han ville komme til at betale skyhøje renter på et forbrugslån i en butik (ifølge eget udsagn ca. 30 %). Han valgte forbrugslånet i stedet for at tale med sin bank, fordi han ikke mente, at de ville bevilge det, når han i forvejen havde en kassekredit, der var trukket over. Det spillede også ind, at det var nemt. Electric City oprettede lånet i butikken på 15 minutter. Siden har han fået sin egen bank til at overtage forbrugslånet og omlægge kassekreditte til et lån med en rente på 13 %.

Ansvarlighed

Urban holder styr på sin økonomi. Han har altid kunnet betale afdragene. Han er meget bevidst om, at det er hans ansvar, fordi der ikke findes nogen andre, der kan hjælpe ham, hvis det går galt. Han checker dagligt status på sin konto. Han har altid sikret sig, at han ikke har større afdrag end, at han kan betale dem ud af sin faste indtægt. Indenfor den mulige økonomiske ramme tilrettelægger han til gengæld sit forbrug med udstrakt brug af kredit. Han har tidligere optaget forbrugslån på cirka 30 000 kr., som han har betalt af ved at arbejde i Netto mens han gik i skole og køre cykelbud i København.

Behov for kredit

Urban er villig til at optage et stort forbrugslån, for at kunne købe materielle goder: musikanlæg, video, fjernsyn, computer, telefon og cykler. Det er vigtigt for Urban, at det er nogle flotte ting. Design spiller en stor rolle. En telefon er ikke bare en telefon, men en Beocom 6000. Han føler sig afgjort tynget af sin gæld, men den er værd at

bære for til gengæld at kunne få de forskellige forbrugsgoder. Han forklarer, at han er vokset op under trange kår, hvor der aldrig har været nogen til at støtte ham økonomisk. I dag vil han have det hele. Det skal være nogle flotte ting, fordi der skal være forskel fra hans barndom. De ting som Urban omgiver sig med er tegn på, at det går godt nok for ham.

Portræt af Finn

Finn er 29 år. Han læser til pædagog på andet år. Han kommer fra Hammel i Jylland og er flyttet til København for at læse. Han bor på et kollegium 10 kilometer nord for København.

Økonomi

Finn får SU, SU lån og banklån. SU lånet på 2234 kroner om måneden bruger han til at nedbringe sin gæld. Udover de 2234 kroner betaler han 700 kroner af på gælden. I alt 2934 kroner om måneden. Han lever af et job han har ved siden af studierne. Han er fast vikar i et bofællesskab for psykisk syge. Han arbejder 7 timer om ugen plus tilkaldevagter. Han tjener 97 kroner i timen. Man kan tjene op til 65 000 kroner om året inden SU'en bliver reduceret. Finn tjener det han maksimalt må.

Gælden

Finn har skabt en gæld på 30 000 på mislykkede aktieinvesteringer. Han købte for 30 000 kroner aktier i Store Nord. Det gik fint et stykke tid, men efter terrorhandlingen den 11. september 2001 gik de ned. Da han solgte dem igen havde han tabt 10 000 kroner. Resten af pengene har han brugt på forskellige ting: tøj, udgifter i forbindelse med flytning fra Hammel til København og møbler til kollegieværelset. Finn sammenligner selv aktieinvesteringen med at spille Lotto. Det er en mulighed for at tjene lette penge, og det har med held at gøre. Det er vigtigt for Finn, at han traf beslutningen om at investere sammen med en kammerat. De havde talt om at prøve det længe. På et tidspunkt mente de, at tiden var inde. Da de begge havde foretaget investeringer i hvert sit selskab var de løbende i kontakt med hinanden for at udveksle informationer om, hvordan det gik. Det kom til at spille en stor rolle i deres samvær i den periode. Det vil ikke være forkert at betegne Finn som en spiller. Han investerer for lånte penge for spændingens skyld. Finn vender i interviewet ofte tilbage til formuleringen "Vi skulle prøve noget nyt". I modsætning til Urban er gælden ikke skabt for at finansiere nogle bestemte materielle goder. Den er skabt i håb om at forandre tilværelsen radikalt. I håbet om den store gevinst. I løbet af interviewet fortæller han om stadig flere hændelser, der tegner et billede af en spiller.

- Selvom han har tabt penge har han ikke fortrudt sin investering, fordi det var sjovt så længe det stod på. Han fortæller, at det er en ubeskrivelig følelse at følge op og nedturene på aktiemarkedet. Det er som at have sat penge på et fodboldhold, der skal spille mod Manchester United. Man håber til det sidste, at det skal gå godt.
- Finn fortæller at han ikke kunne have investeret i obligationer, fordi det er for kedeligt.

- Det viser sig, at Finn har investeret i aktier før han købte aktier i Store Nord. Han begyndte med at købe Vestas aktier, men solgte dem igen. Han har også købt aktier i Memory Card og I-data.
- Han kunne ikke forestille sig at spare op for at finansiere sine investeringer. Det skyldes, at han ikke har tillid til, at han kan spare så mange penge op uden at bruge af dem.
- Finn har købt dyr rødvin i et auktionshus på nettet.
- Han spiller Lotto og Oddset på nettet for cirka 100 kroner hver tredje dag.

Han fortæller at han først og fremmest gør det for spændingens skyld selvom han også håber på den store gevinst. Han understreger, at han ikke er ludoman. Dertil mener han, der kræves flere penge.

Ansvarlighed

Finn er godt klar over, at investeringer i aktier er risikabelt. Det kan ikke forenes med en hvilken som helst form for liv. Han siger, at det er noget, der skal prøves, mens man ikke har de store forpligtelser i form af villa, Volvo og vovhund. Det peger på, at Finn måske ikke ville handle på samme måde, hvis han havde en familie at tage vare på. Han siger, at han hele tiden har tænkt på, hvad der skulle til for at betale afdragene. Interviewet kommer også ind på bankens ansvarlighed. Finn fortæller, at han oprindeligt ville købe en Svendborg aktie (A.P. Møller) til 50 000 kroner. Det satte banken sig imod. Derimod var det ok at han købte aktier i Store Nord for 30 000 kroner. Det vurderede banken realistisk på baggrund af at han modtog SU og havde et bijob, der tillod ham at betale 700 kroner af om måneden. Finn antyder, at banken nærmer sig grænsen for det uansvarlige, idet han siger, at det nok kun kunne lade sig gøre, fordi det var en ung bankfunktionær. De unge smider om sig med penge. Der er en bemærkelsesværdig konflikt i denne udlægning: På den ene side beder Finn om et lån uden at kunne stille anden sikkerhed end sin fremtid som uddannet pædagog og på den anden side bebrejder han banken, at de bevilger ham lånet på så usikre betingelser.

Portræt af Helle

Helle er 23 år. Hun arbejder som piccoline i et advokatfirma i København. Hun bor i en lejlighed på Østerbro, som hun deler med en anden. Hun kommer fra Løgstør-egnen, hvor hun gik på gymnasiet (sproglig student). Hun har læst filosofi på Århus universitet, men sprang fra i andet semester. Herefter flyttede hun til København og fik arbejde på Færgekroen i Nyhavn. Nu har hun planer om at begynde på Roskilde Universitetscenter og læse humanistisk basisuddannelse. Hun har haft mange forskellige jobs og er flyttet otte gange på tre år.

Økonomi

Hun har fået statens uddannelsesstøtte mens hun læste filosofi. Hun anslår at hun brugte cirka ni måneders s.u. Hun har i perioder tjent mange penge ved at arbejde. Det gjaldt særligt mens hun arbejdede på Færgekroen. Det er bemærkelsesværdigt, at det også er i den periode Helle brugte flest penge – flere end hun tjente.

Gælden

Helle anslår sin gæld til at ligge på cirka 70.000. Den består af s.u.-gæld på 20-25.000. Tilbagebetalingen er udskudt fordi hun har planlagt at søge ind på Roskilde Universitetscenter. Så er der et banklån på 6.000, der er en konverteret kassekredit. Derudover har hun en kassekredit på 10.000 kroner. Hun har et overtræk på 500 på sin budgetkonto. Hun mangler at afdrage 6000 kroner på en computerskærm og en video, som hun har købt. Endelig skylder hun sin far 30.000 kroner og sin mor 5000 kroner på ubestemt tid og uden renter. Pengene har hun brugt på følgende måde: De 30.000 fra hendes far er brugt på et højskoleophold. Hun har købt elektronik for 6000 kroner. De 5000 fra hendes mor er gået til en telefonregning. De 20.000 kroner fra kassekreditten (nedbragt til 16.000 p.t.) kan hun ikke rigtigt gøre rede for. En del er hun dog sikker på er gået til indskud i lejligheden og til hendes mange flytninger. Men ellers er de bare gået til diverse former for forbrug.

Ansvarlig

En stor del af samtalen med Helle kredser om ansvarlighed, og hvor svært hun synes det er, at være ansvarlig. Det mest tydelige eksempel handler om hendes Dankort. Hun fik Dankort lige før Julen 2001. Det gav en masse nye forbrugsmuligheder, som hun ikke havde haft før. I løbet af tre måneder havde hun oparbejdet et underskud på 10.000 kroner på sin konto. Det blev konverteret til et lån. Tre måneder senere havde hun atter et underskud på 10.000 kroner. Så besluttede hun at lukke kortet. I tiden efter kæmper Helle med sig selv: På den ene side får hun banken til at lukke kortet. På den anden side prøver hun om hun alligevel kan hæve på kortet. Det resulterer i at kortet bliver konfiskeret i automaten. Hun har nu valgt kun at have et hævekort, som

hun kan bruge nogle få steder i byen. På den måde har hun bevidst søgt at begrænse sine egne muligheder for spontant forbrug.

Spørgsmålet om ansvarlighed kommer også op, når Helle fortæller om sit arbejde i Nyhavn. Hun forklarer, at man har nogle andre og større udgifter, når man arbejder i restaurationsbranchen end når man studerer. Hun købte for eksempel sjældent ind mens hun arbejdede på Færgeskroen, fordi hun spiste pizza eller på spiste på restauranten. Hun brugte også mange flere penge på transport, fordi hun kørte meget i taxa. Hun anslår udgiften til transport til cirka 1000 kroner om ugen. Hun opfatter sit forbrug som en del af en kollektiv livsstil blandt sine kollegaer på restauranten. Det var den måde man gjorde det på. Forbruget var også knyttet til arbejdet i den forstand, at når hun havde arbejdet op til 12 timer og det havde været hårdt, så syntes hun, at hun fortjente at blive kørt hjem i en taxa. Nu arbejder hun om dagen, så er det lettere at tage cyklen eller bussen hjem. Det var med andre ord svært at opføre sig økonomisk ansvarligt, når alle omkring hende også opførte sig uansvarligt. Ansvarlighed har også noget med fordelingsretfærdighed at gøre ifølge Helle. Hun har tænkt sig at optage mere lån, når hun fortsætter sin uddannelse på Roskilde Universitetscenter. Det mener hun ikke er uansvarligt selvom hun har en gæld i forvejen, fordi man ikke kan leve af Statens Uddannelsesstøtte. Hun oplever det som dybt uretfærdigt, at det bedre kan betale sig økonomisk at gå på bistandshjælp end at yde en kæmpe indsats på at dygtiggøre sig gennem et studie, hvor man også har udgifter til bøger og transport. Helle mener med andre ord at de økonomiske omstændigheder samfundet har sat for studerende medvirker til at hun og andre unge stifter gæld i en tidlig alder.

Selvom Helle har gæld og selvom hun er tynget af den, har hun valgt at bruge 50 kroner om måneden på at støtte Røde Kors. Hun forklarer, at hun har meldt sig ud af folkekirken og derfor ikke betaler kirkeskat. De penge hun sparer vil hun godt bruge til et godt formål af samvittighedsårsager. Hun synes ikke at det skal gå ud over de nødlidende, at hun har personlig gæld.

Behov for støtte

Helle vil helt klart gerne være i stand til at styre sit eget liv, men hun savner nogle ressourcer til at gøre det. Hun bebrejder sine forældre for, at de ikke har været et bedre forbillede i økonomisk henseende. Hun er ked af at hendes kæreste kritiserer hendes økonomi, men hun er på den anden side glad for at han holder hende i ørene, som hun siger. På den ene side er det ydmygende at blive patroniseret på den anden side synes hun at hun har brug for den støtte kæresten kan give.

Portræt af Lotte

Lotte er 22 år. Hun bor i Farum cirka 25 kilometer nord for København. Hun har 10. klasses afgangsprøve. Herefter har hun gået på flere ungdomsuddannelser, som hun ikke har afsluttet. I dag arbejder hun som piccoline i et pensionselskab.

Økonomi

Lottes økonomi har generelt været meget stram. Der er imidlertid kommet mere luft i økonomien efter hun er startet som piccoline. Hun tjener 16.800 kroner om måneden minus 800 i pension. Jobbet er tidsbegrænset til maksimalt to år i seks måneder ad gangen. De sidste tre år har hun boet i en lejlighed til 8000 kroner om måneden. Hun lejer halvdelen ud, men skal selv betale 4000 kroner. Det har belastet budgettet hårdt - ikke mindst i perioden inden hun fik job som piccoline. Ud over husleje har Lotte udgifter til vaskemaskine, der er lejet hos LEASY, computer med internetadgang, mobiltelefon og kontaktlinser. Herudover kommer så kravet om tilbagebetaling af hendes lån.

Gælden

Lottes gæld består udelukkende af s.u. gæld. Problemet er at hun har påbegyndt flere s.u. berettigede uddannelser uden at gøre nogle af dem færdige. S.u. styrelsen har derfor bedt hende om at begynde tilbagebetalingen af lånet. Lotte har læst HF i Birkerød og HF i Gladsaxe. Hun har gået på kosmetologskole (som ikke er s.u. berettiget) og på teknisk skole. Udover s.u. har hun levet af diverse vikarjobs. Den samlede gæld anslår hun til mellem 20 og 25.000 kroner. Gælden er bygget op over fem år fra hun flyttede hjemmefra og til hun fik sit nuværende arbejde.

I modsætning til Urban og Finn har Lotte ikke overblik over sin gæld. Hun ved ikke helt præcis, hvor stor den er. Hun er ikke klar over, hvor meget hun skal betale tilbage af de penge hun har modtaget af s.u. Kravet om tilbagebetaling synes at komme som en overraskelse og hun synes at s.u. styrelsen er på nakken af hende. Hun er for øjeblikket i gang med at lave en aftale med s.u. styrelsen om hvor meget hun skal betale om måneden. Hun har det meget dårligt med gælden, fordi hun føler sig fastlåst økonomisk. Hun ser dog lysere på tilværelsen i dag, fordi hun har fået et arbejde, som hun er glad for.

Ansvarlighed

Man kan ikke betegne Lottes livsstil som ekstravagant, men den har alligevel ligget over det niveau, som hendes økonomi har tilladt. Det har gjort det svært at betale afdrag på s.u. lån på mere end 200 kroner om måneden. En studenterøkonomi uden erhvervsarbejde tillader ikke huslejer i størrelsesordenen 4000 kroner, vaskemaskine og internetopkobling. Ud fra det perspektiv kan man måske betegne Lottes

økonomiske adfærd som uansvarlig. På den anden side er hendes gæld ikke særlig stor. Den er desuden optaget i forbindelse med studier. Den er ikke skabt på baggrund af højtforrentede forbrugslån. I den forstand består hendes uansvarlighed først og fremmest i at hun ikke har formået at gøre sine studier færdige. Havde hun gjort det ville hun have haft en bedre mulighed for at afvikle gælden. Ud over banken fremstår der derfor en anden væsentlig aktør i forbindelse med unges gældssætning. Det er studievejledningen, der kan hjælpe unge med at vælge uddannelser, som de kan færdiggøre.

Portræt af Halfdan

Halfdan er 26 år. Han læser til civilingeniør på Danmarks Teknologiske Universitet, hvilket han er færdig med indenfor et år. Efter gymnasiet arbejdede han et halvt år på et savværk og et halvt år på en ostefabrik. Derefter flyttede han til København for at læse. De sidste tre år har han boet på kollegium.

Økonomi

Halfdan bor sammen med sin kæreste på hans kollegieværelse. Udgifterne til husleje er derfor minimale. Hun er under uddannelse i forsvaret til fuld løn. Halfdan har et velbetalt studenterjob i et IT-firma, hvor han er telemarketingmedarbejder. Han anslår, at selvom kæresten har egen bil, så har de cirka 10.000 kroner til forbrug om måneden efter at huslejen er betalt. Han har fået 700 kroner om måneden af sin far mens han læste.

Gælden

Halfdan har et studielån på 78.000 og et banklån på 50.000. Han forventer at have en samlet gæld på 150.000 kroner, når han er færdig med at læse. Banklånet begyndte som en kassekredit på 5000 kroner, som blev omlagt til et lån, som blev til et større lån indtil det nåede det nuværende niveau på 50.000. Studiegælden har Halfdan oparbejdet, fordi han ikke kunne få s.u. stipendiet og de 700 fra sin far til at slå til. Da han havde læst i nogle år begyndte han derfor at tage studielån oveni. Han mente at risikoen for, hvor stor den samlede gæld kunne blive, når han var så langt i studiet.

Halfdan har optaget lånene, fordi han er utilfreds med den levestandard man har på s.u. Når han havde betalt husleje og øvrige faste udgifter, så havde han kun 1500 kroner om måneden til mad og andet. Det kunne han slet ikke få til at slå til. Derfor begyndte han at tage studielån. Pengene er gået til at forsøge tilværelsen. De er ikke gået til materielle ting, men først og fremmest til oplevelser af forskellig art: take-away-mad, biograf, videofilm m.m. Han fortæller også, at han er blevet træt af at leve sparsommeligt.

Ansvarlighed

Halfdan mener, at det er tabubelagt at tage studielån. Det er ikke noget man taler om i dag, fordi det er flovt at have sat sig i gæld. Det er tilsyneladende bedre at klare sig igennem studierne ved egen hjælp. Det vil sige på s.u. suppleret med erhvervsarbejde. Låntagning behandles som et individuelt problem – en personlig fallit – selvom de med sig selv godt kan se at deres kreditbehov har at gøre med forhold udenfor dem selv.

Halfdan er i tvivl om, hvornår man kan sige, at nogen er økonomisk uansvarlig. Er man uansvarlig, når banken har tjekket at man er i stand til at betale lånet tilbage? I den forstand tager banken jo en del af ansvaret på sig, mener han. På den anden side lokker banken også unge til at optage lån ved at tilbyde dem kassekredit. Halfdan fik tilbudt en kassekredit uopfordret på et tidspunkt, hvor han ikke havde brug for den. Det blev begyndelsen på hans banklån. Halfdan synes, at ordet 'lokke' er en dårlig undskyldning for hans adfærd, men han tror på den anden side ikke, at han selv ville have fået ideen på det givne tidspunkt.

Halfdan er helt på det rene med, at gælden er hans personlige ansvar. Det gælder også i forhold til hans kæreste. Han har fortalt hende om sin gæld på et tidligt tidspunkt i deres forhold. Selvom det i realiteten kommer til at påvirke deres fælles økonomi, når gælden skal betales tilbage, så fastholder han, at det er hans ansvar ene og alene. Kæresten skal slet ikke blande sig i det, mener han. For at opretholde en identitet som ansvarlig vælger Halfdan at projicere en forestilling om to separate økonomier ind i deres fremtidige husholdning.

Placering af ansvar reflekteres i relationen mellem bank og kunde. Halfdan mener, at der bør være et rent forretningsmæssigt forhold mellem parterne. Et ubevilget overtræk straffes således med en tårnhøj strafrente på mellem 20 og 25 %. Det kan han godt acceptere. Derimod mener han ikke at banken har ret til at bebrejde kunden for uansvarlig adfærd, når de har gjort overtræk til en forretning.

Analytiske perspektiver

Det materiale som CFK har haft til opgave at producere har karakter af halvfabrikata. Ovenfor har jeg foretaget en yderligere bearbejdning ved at trække nogle aspekter frem fra interviewene, der kan gøre det lettere at danne sig et overblik over materialet. Særligt i forhold til spørgsmålet om ansvarlighed mener jeg at materialet har sit potentiale. En forståelse af unges økonomiske ansvarlighed kræver at man inddrager flere forskellige forhold. For det første er det tydeligt at unges økonomiske situation adskiller sig fra andre befolkningsgrupper. Deres mulighed for at tjene penge er betinget af at de enten ingen uddannelse har eller er studerende og derfor ikke har mulighed for at arbejde fuld tid. Interviewene giver et indtryk af hvordan unge tolker de økonomiske begrænsninger og de afsavn de er nødt til at lide, hvis de ikke stifter gæld. For det andet fremgår det af interviewene at ansvaret ikke entydigt kan placeres hos de unge. Der er flere væsentlige aktører med i den proces, der kan lede til at den enkelte unge stifter gæld. Banken er naturligvis den mest oplagte medspiller i gældssætningen, men også butikker med tilbud om quicklån, forældre og studievejledere udpeges som væsentlige aktører. For det tredje er det relevant at kigge på de unges attitude til at stifte gæld. I materialet er der repræsenteret flere forskellige attituder. Man kan skelne mellem de unge, der fuldt bevidst vælger at stifte gæld og tage de konsekvenser der følger efter med afbetaling og udskudte afsavn og så de unge der føler sig lokket eller presset ud i en gældssituation. Der er dem der påtager sig det fulde ansvar for gælden og dem der skyder ansvaret fra sig ved at pege på andre aktører, der måske med rette kan siges at have en del af skylden. Det rejser et mere filosofisk spørgsmål om hvad ansvarlighed er. Er det mere ansvarligt at stifte en stor gæld med åbne øjne som Halfdan end det er at stifte en lille gæld uden helt at have overvejet konsekvenserne som Lotte? Måske er de unge der påtager sig det personlige ansvar for den situation de er havnet i mere i tråd med tidsånden, men det fjerner ikke de strukturelle faktorer, der tilskynder unge til at optage lån for at skabe sig en bedre økonomisk situation her og nu. Hvorvidt en given gæld er et problem eller ej er tydeligvis ikke alene bestemt af gældens størrelse. Det der virkelig skaber problemer er hvis den unges mulighed for at betale pengene tilbage ændrer sig under vejs. Lottes historie er et godt eksempel på at en relativt lille gæld kan blive et stort problem, fordi hun ikke formåede at gøre sine påbegyndte uddannelser færdige. Dette er blot nogle eksempler på hvordan man kan arbejde videre med materialet. Det bliver som beskrevet ovenfor gjort i regi af NCRC i Finland. Men det står også andre interesserede frit for at benytte det fremlagte materiale.

Bilag

Interviewspørgsmål

Livet før gældsproblemerne

Karakteristik af forbrugsmønster

1. Hvordan var tilværelsen?
2. Hvor boede du?
3. Hvad lavede du? (arbejde, uddannelse)
4. Fritidsaktiviteter?
5. Ferier?
6. Hvor købte du ind?
7. Havde du mobiltelefon, computer, Internet?
8. Hvilke folk brugte du tid sammen med? (familie, venner)
9. Hvilket forbrug var der knyttet til dit sociale liv?

Karakteristik af privatøkonomi

1. Hvordan var din økonomi på det her tidspunkt?
2. Hvor fik du penge fra?
3. Havde du råd til det du gerne ville?
4. Var du nødt til at være sparsommelig for at få økonomien til at hænge sammen?
5. Hvilke ting sparede du på?
6. Synes du at du måtte lide afsavn?
7. Hvordan var dine venners økonomi? (bedre, dårligere)
8. Hvordan var jeres økonomi i forhold til andre unge?
9. Hvordan betalte du for dit forbrug: daglige indkøb, tøj, computer, mobiltelefon, møbler?
10. Hvilke former for betalingsmidler råder du over: Dankort, kreditkort, kassekredit?
11. Hvad gjorde du for at styre økonomien: PBS, budgetkonto, opsparingskonto, købe på udsalg, gå efter tilbud, sammenligne priser for at få det billigste, prutte om prisen?

Historien om gældproblemerne?

1. Hvordan har du opbygget din gæld?
2. Er gælden af en størrelsesorden, så du har svært ved at betale afdragene?
3. Hvad ser du selv som hovedårsagen til at problemerne opstod?
4. Hvilke konsekvenser har gælden haft på dit liv: forbrugsmønstre, begrænsninger i personlig frihed, relationer til venner og familie

5. Er der ting du foretog dig tidligere, som du er holdt op med?
6. Hvad har du gjort for at få styr på problemerne?
7. Hvad er situationen lige nu?
8. Er der udsigt til at komme ud af med gælden? (gældssanering)

Kreditspørgsmål

1. Hvor har du fået kredit/optaget lån? (banken, hypotekbanken, forretninger, familie, venner)
2. Hvad har du brugt kreditten til at købe? (computer, mobiltelefon, møbler, rejser, bøder, dagligt forbrug)
3. Hvilke tanker gjorde du dig om tilbagebetaling? (tænkte du på renter, konsekvenser i tilfælde af misligholdelse)
4. Hvad vidste du om kreditbetingelser, da du indgik lånet?
5. Synes du det er en retfærdighed at få kredit?
6. Skal alle kunne få kredit, hvis de ikke har penge nu og her?
7. Hvordan gør andre du kender? Har de også optaget lån eller købt ting på kredit?
8. (Hvornår blev du klar over at du ikke kunne betale tilbage?)

Ansvar

1. Hvad er det største problem ved at skylde penge?
2. Hvem vil det være et problem for, hvis du ikke kan betale din gæld tilbage?
3. Hvordan tænker du på dem, der har lånt dig penge: er det synd for dem, hvis de ikke kan få deres penge?
4. Hvordan vil du have det med ikke at betale din gæld?
5. Føler du skyld, forpligtelse, skam, respekt, forpligtelse overfor nogen (kreditorer/ andre)?
6. Hvem er ansvarlig for at du er kommet i gæld? (tegning)
7. Er der nogen af disse parter, der efter din mening ikke har levet op til deres del af ansvaret?
8. Er der forskel på hvor ansvarlig du føler dig overfor de forskellige instanser/ personer du har lånt penge af?
9. Er der nogle kreditorer du føler dig mere ansvarlig overfor end andre? Venner, forældre, banken, det offentlige, m.fl. (prioriteret liste)
10. Set i bakspejlet vil du så have undladt at optage gælden i dag?
11. Ville det have været muligt at undgå?
12. Hvad har du gjort for at komme ud af gælden: kontaktet banken, socialforvaltning, optaget nye lån til at dække de gamle, søgt om gældssanering (har du gjort noget?)
13. Hvad vil du gøre ved gælden fremover?